

právě obráceným slovosledem substantiva *román* a adjektivního přívlastku: hesla *román biografický*, *román budovatelský* atd. by v abecedním řazení následovala hned po *románu*, popř. v textu hesla *román* odkazy značkou * na **román biografický*, **román budovatelský* atd. Na různých místech v *Lexikonu* jsou také situovány např. výklady o různých druzích veršů (srov. výše *bezrozměrný verš*, *blankvers*, *daktylotrochej*, *oktosylab* aj.), aniž by na něm byl odkaz pomocí značky * v textu hesla *verš* (s. 369). Takové uspořádání může ztížit orientaci čtenáře, ačkoliv má k dispozici na s. 382–398 *Věcný rejstřík* se všemi termíny, s nimiž se v *Lexikonu* setká, a na s. 399–421 *Jmenný rejstřík*, obsahující jména všech osobností, které jsou v *Lexikonu* citovány.

Tato výhrada však nesnižuje vědeckou úroveň nového *Lexikonu literárních pojmů*. Jeho vydání znamená velký přínos pro odborníky zaměřené na literární teorii, kritiku i historii, pro zájemce z řad lingvistů zejména při jazykové analýze literárních textů, pro studenty filologických oborů i učitele základních a středních škol, popř. pro maturanty. Odborné kvality *Lexikonu literárních pojmů* zajisté přispívají i srozumitelné formulaci a vysoká stylizační úroveň výkladů jednotlivých hesel.

Ivana Kolářová, Brno

**Marie Sobotková, *Studie z české a polské literatury.*
Pět století v historii česko-polských literárních souvislostí,
Univerzita Palackého, Olomouc 2002, 301 s.**

Literární historička Marie Sobotková se v samém závěru loňského roku připomněla širší badatelské obci, zvláště slavisticky orientované, knihou nazvanou *Studie z české a polské literatury* s podtitulem *Pět století v historii česko-polských literárních souvislostí*. Shrnula do ní ve výběru své stati z rozmezí pětadvaceti let. Všechny prošly pečlivou revizí a tam, kde to bylo účelné, stylistickou i věcnou korekturou.

Dotýkají se literární kultury v časovém rozsahu pěti století (od renesance do současnosti), z hlediska prostorového se pak nejvíce týkají literatur dvou sousedících slovanských národů – české a polské, avšak badatelka přihlíží rovněž k jiným evropským literaturám a překlenuje tak možnou parciálnost a areálovost. Jde o výběr zdařilý, neboť na jedné straně ukazuje vzájemnou propojenost a reciproční kontaktáže mezi českým a polským literárním prostředím a obapolnou recepci a na straně druhé postihuje rozdílnou dynamiku obou literatur. Evoluční proměny v české a v polské literatuře, sledované ve studiích Sobotkové na jednotlivých jevech v textech, ale i na příkladech již vyhraněných a vnitřně celistvých literárních období, proudů a skupin, se v širším časovém záběru pěti století ukazují být daleko zřetelnější, profilovanější a čitelnější, než kdyby byly sledovány v literárních celcích časově i prostorově užších.

Ač na jedné straně jde až o minuciózní sondy do známějšího i zcela neznámého literárního materiálu, o sondy, které na první pohled mohou působit staticky, na straně druhé je výsledný obraz neustále dáván do pohybu: propojením materiálově podložených analýz s pasážemi obecného dosahu, které jednotlivinu zasazují do širšího kontextu a literární proces nahlíží v širokém komplexu filozofie literárních dějin. Badatelce se tak daří zobecňovat získané poznatky a vřazovat je do širších souvislostí slovanských literatur. Přispívá tím nejen bohemistickému a polonistickému bádání, ale obecněji slavistickým literárněvědným disciplínám. Tato pozitiva lze vztáhnout stejně na její stati literárněhistorické, tak i pedagogicko-didaktické a informační (zvláště oddíl VI. – *Zakresz działań dydaktycznych: kształcenie polonistów w środowisku czeskim*).

Metodologicky je Marie Sobotková poučena na olomoucké filologické škole rozboru literárního díla, započaté v tomto moravském badatelském centru stále podnětným Oldřichem Králíkem, ale jejími studii zároveň probleskují prvky strukturalistického rozboru, sémiotického přístupu, recepční estetiky i metody antropologické, navzájem tu scelené komparativním nazíráním problémů. Nejlépe tento názor potvrzují její odvolávky na sekundární literaturu jmenovaných literárněvědných směrů a ucelených badatelských škol v poznámkách ke studiím (s. 253–279); konečně takové metodologické směřování bylo možno zachytit již v její předcházející knize *Autor, text, adresát v českých, polských a slovenských memoárech 17. století* (1996). Badatelka však při analýzách neustává pouze na textech literárních, ale všímá si podnětně rovněž ostatních druhů umění. Zvláště se zaměřila na film a zdařile interpretuje intersémiotické přepisy některých vybraných textů klasické i novější polské literatury do filmové podoby; ve statích sleduje funkčnost a smysl intersémiotických přepisů typu literatura – film – tak je tomu např. ve studii analyzující filmový přepis Mickiewiczových *Dziadű* u Tadeusze Konwického. Nevyhýbá se konečně ani nejnovějším trendům ve sféře mediálních technologií (uplatňovaných v oblasti česko-polských kulturních vztahů, např. ve stati *Internet jako środek nowoczesnego kształcenia polonistów w środowisku czeskim*), ani problematice rozvoje bohemistických studií v Polsku a polonistických studií v českých zemích, zejména pak v olomouckém polonistickém centru, které po několik let sama pomáhá budovat a spoluvytváří (*Uwagi o nauczaniu filologii polskiej jako obcej (FPJO) na polonistyce w Ołomuńcu*). I tyto pragmatické otázky souvisejí s budováním česko-polských mostů v oblasti literatury a literární vědy a svědčí o badatelčině systematickém a soustavném promýšlení otázek budoucího směřování české polonistiky, která má letitou a slavnou tradici, již nelze opouštět: naopak bude to v 21. století právě návrat k tradici a budování nových vizí a utopií, které mohou překonat současnou strnulou fázi – fázi zahleděnosti do přítomna. Pěstování kultu současnosti by vedlo pouze do slepé uličky: poukazují na to perspektivové i všichni ti, kdo se obírají megatrendy pro 21. století.

Marie Sobotková studie ve své knize uspořádala podle chronologického klíče, proto spolu s badatelkou postupujeme od interpretací literárních textů z období rene-

sance přes baroko, osvícenství a klasickou literaturu 19. století až po živou současnost (M. Kundera, B. Hrabal, J. Škvorecký – T. Różewicz, W. Szymborska, Cz. Miłosz aj.). Vedle časové posloupnosti uplatnila Sobotková ještě doplňující členění tematické, které má oprávnění hlavně tam, kde se hned několik statí věnuje jednomu monografickému problému, jak je tomu v případě studií o enšpígllovských příbězích (IV. oddíl – *Příběhy o Enšpíglvi v české, polské a ruské literatuře XVII.-XIX. století*) nebo v případě studií o recepci polských klasiků v českém kulturním prostředí (kupř. *Juliusz Słowacki w środowisku czeskim, Recepcje Sienkiewiczowa románu »Quo vadis« v českém prostředí, Z historii i współczesności recepcji dzieł Henryka Sienkiewicza w środowisku czeskim aj.*).

Jako badatelka bytostně spjatá s Olomoucí a jejím kulturním životem usiluje Sobotková podat rovněž výklad tradic, z nichž se mohl současný kulturní život napájet a vyživovat. V prvním oddíle své knihy (*Obraz Moravy v českých a polských textech 16.–18. století*) porovnává, jak Olomouc pociťovali a literárně ztvárnili dva významní představitelé české humanistické literatury: Šimon Ennius Klatovský a Bartoloměj Paprocký z Hlohol a Paprocké Vůle, jinde rozebírá polský pramen k moravským dějinám roku 1650 (*Diariusz polskiego ślehty Stanisława Oświęcima*) nebo interpretuje cestovní deník osvěcenského přírodovědce, geologa, kněze a cestovatele Stanisława Staszice. Starší české literatuře věnovala pozornost rovněž ve druhém oddíle (*Misto Bartoloměje Paprockého z Hlohol a Paprocké Vůle v české literatuře*), v němž pojednala nejen o dění v této oblasti (edice, badatelské posuny, nové knižní monografie a studie apod.), ale rovněž o dvorním básníkovi a heraldikovi Štěpána Báthoryho a autorovi početných heraldicko-genealogických spisů Bartoloměji Paprockém; ten badatelce představuje centrum a východisko výzkumu česko-polských literárních vztahů na přelomu 16. a 17. století. Zvláště cenné je zjištění Sobotkové o překladech a recepci největšího polského renesančního básníka Jana Kochanowského u nás; svými výzkumy rukopisných fondů olomoucké vědecké knihovny Sobotková zjistila, že mezi prvními překladateli části jeho frašek stál právě Paprocký.

Jinou oblastí, již Sobotková věnovala náležitou pozornost, je literární kultura druhé poloviny 18. století, kdy baroko se již jako stylová formace vyžívá a nastupuje osvícenství a klasicismus. Sem patří její materiálově cenné studie o Hugo Kołłątajovi nebo o polské účasti na českém literárním vývoji v sedmdesátých a osmdesátých letech 18. století. Sobotková je si dobře vědoma, že literatura je proces kontinuální a že jeden styl nekončí určitou chvílí, nýbrž povlovně. Hledá proto přechodová pásma a ke složitému úkolu si vybírá vhodné autory, kteří většinou stáli na hranici dvou kulturněhistorických celků, resp. stylových formací. Hledání tranzitivních zón je zvláště cenné v době přechodu baroka v osvícenství a klasicismus, neboť tato etapa byla v českých literárních dějinách dlouho zanedbávána, na rozdíl např. od obrození, které si u nás našlo hned několik vykladačů.

Olomoucké badatelce Marii Sobotkové se v knize *Studie z české a polské literatury* podařilo překročit monokulturní zkoumání jednotlivých literárních a obecněji

kulturních jevů a inspirativně vykročit směrem ke komparativnímu uchopení problémů. Nehledá a nenachází ve vývoji obou literárních kultur pouze paralely a analogie – tranzitivní zóny bez napětí a bez dobrodružství, ale zjišťuje a trpělivě vysvětluje rovněž zpřetrhaná pouta a vztahy. Zdánlivou parcialitu vymezených problémů ve studiích jí pomáhá překonat široký časový a prostorový rámec, do něhož své výzkumy zasadila; běží o široký rámec daný v zásadě badatelským dvojdomým odborným školením (bohemistka a polonistka), které se v řadě statí ukázalo jako oprávněné, smysluplné a ve výsledcích hodnotné.

Libor Pavera, Opava

Neil Bermel, *Register Variation and Language Standards in Czech*, Lincom Europa, München 2000, 132 s.

Praca Neila Bermela dotyczy odmian języka czeskiego. Każdy użytkownik tego języka oraz każdy bohemista zdaje sobie sprawę z jego rozbudowanej wariantowości, gdzie można wyróżnić w zasadzie trzy podstawowe odmiany, nazwane w języku czeskim: *spisovná čeština*, *hovorová čeština* i *obecná čeština*. Bermel zajmuje się w swojej pracy tymi właśnie wariantami, dzieląc je odpowiednio na *standard Czech* (*spisovná čeština*) i *common Czech* (*obecná čeština*). Ślusznie zauważa iż wariant SC (*standard Czech*) ma charakter bardziej prestiżowy, o długiej tradycji literackiej, jest elitarny, jest językiem nauki. Tworzy łącznie z językiem „hovorovým”, w ujęciu Bermela jest to wariant CC (*common Czech*), jeden system fonologiczny. Natomiast zasady gramatyczne, którymi posługuje się CC, są w większości respektowane także przez formy używane w SC.

Autor, opisując reguły rządzące poszczególnymi odmianami języka, przedstawia model, któremu podlega oficjalny język pisany. Model oparty na zarejestrowanych elementach, będących wynikiem pewnego stopnia oficjalności, jest używany przede wszystkim do opisu tekstów, czyli występuje jako swego rodzaju metajęzyk. Autor nie ogranicza się jednak tylko do tej analizy, definiuje także warianty form języka, które go opisują.

W szczególny sposób w kręgu zainteresowań N. Bermela pozostaje zjawisko diglosji, której poświęca jeden z podrozdziałów. Przedstawia on definicję zaproponowaną przez Charles'a Fergusona (1959, repr. 1972, *Diglossia*), następnie odnosi ją do specyfiki języka czeskiego, nazywając go językiem quasi-diglosyjnym. Wydziela w nim wariant standardowy, który nie może poszczycić się popularnością rodzimych użytkowników, a także interdialekty, które nie są powszechnie używane i w żadnym razie nie mogą być traktowane jako przykład prestiżowej komunikacji, jako jakikolwiek wariant języka standardowego.